

funkciójának az ellátására, amely bizonyos technikai eszközök okozta könnyítések révén lehetővé, sőt szükségessé teszi a pedagógus *nevelői* feladatának hangsúlyozását, megerősítését, kiterjesztését.

A „permanens nevelés” azonban LENGRAND értelmezése szerint nemcsak vertikális — az ember egész életét hosszantian átfogó — folyamat, hanem horizontális is. Ez pedig alaposan kimunkált, átgondolt és előre eltervezett nevelői feladatot ró a társadalom szinte minden tagjára.

E néhány kiragadott gondolat is talán érzékelteti a munka jelentőségét és méltó helyét a Nemzetközi Nevelésügyi Év kiadványai sorában.

FÖLDES ÉVA

BALLÉR ENDRE: ELMÉLET ÉS GYAKORLAT EGYSÉGE NAGY LÁSZLÓ MUNKÁSSÁGÁBAN

*Budapest, 1970. Tankönyvkiadó. 168 oldal. Pedagógiai Közlemények.
Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszékének kiadványai*

Jól eső érzés a „*Didaktika*” megjelenésének ötvenedik évfordulóján egy olyan munkát üdvözölni és méltatni, amely NAGY LÁSZLÓ életművét állítja elénk, mégpedig nem muzeális értéként, hanem ma is aktuális tanúságaival. Tudjuk, nem BALLÉR ENDRE az első e téren és nem ő az egyetlen. Teljesítményére mégis fel kell figyelniünk, egyrészt mert objektíve indokolt a téma újolagos megkísértése, másrészt mert a teljesítmény magában véve is elismerésre méltó.

Ki gondolná — aki kevésbé járatos pedagógiai elmélettörténetünk zegzugos útjain —, hogy nálunk az „életkori pedagógia” eszméje már fél évszázaddal ezelőtt megfogamzott, s mi több, értékes gyümölcsöket termett? (Ez ma is, akkor is nyugodtan elmondható, ha figyelembe vesszük, hogy a mai didaktika fejlődési tendenciái között jelen van a tudomány és a tantárgy közötti távolság csökkentésének tendenciája is, az a tendencia, amely az életkori különbségekből adódó problémákat „fordítási feladatnak” tekinti.) Ki gondolná, hogy a hazai „gyermektanulmány” történelmileg első ízben, ha rövid időre is, a történelmi-társadalmi progresszió emeltyűjén vált jelentős hatótényezővé? A gyermektanulmányi mozgalom és az 1918/1919-es forradalom belső találkozása nem véletlen, hanem szükségszerű jelenség volt. Az ember felszabadítása és a gyermek felszabadítása ugyanaz az eszme; az egyiket ugyanúgy el lehet torzítani, mint a másikat, ha rosszul értelmezzük, ha rosszul sáfarkodunk vele.

NAGY LÁSZLÓ esetében olyan kutató tudósról van szó, aki művelődéspolitikai reformer is volt és megfordítva, mint művelődéspolitikus is a tudós felelősségével fogalmazott meg jelentős felismeréseket. Elmélet és gyakorlat egysége igen találó gondolat az életmű egészének felfejtésére; irányzatos, célzatos gondolat, de az irányzatosság, a célzatosság itt egybeesik a tények belső értelmével.

Ahogy BALLÉR ENDRE érti: itt elmélet és gyakorlat összefüggésének van külső, középső és belső köre, van intímabb, merőben tanuláslélektani, didaktikai jelentéstartalma és van azon túl szélesebb, társadalompolitikai összefüggése is. Ugyanaz a NAGY LÁSZLÓ, aki pályája kezdetén a tanítóképzés — és azzal kapcsolatban az oktatásügy — demokratikus reformjéért harcol, hogy később a haladó művelődéspolitikai hagyományok (EÖTVÖS, KOSSUTH, SCHVÁRCZ GYULA) élesztője, a II. országos egyetemes tanügyi kongresszus szervezője, majd 1919-ben a Tanácsköztársaság tanügyi népbiztosságának munkatársa, 1921/24-ben a nyolcosztályos általános iskola szószólója legyen, ugyanaz a NAGY LÁSZLÓ a kutató tudós elmélyedő hajlamával veti bele magát a gyermek érdeklődésének lélektanába, a gyermekrajzok, gyermeki alkotások elemzésének világába, az „életkori sajátosságok” és az egyéni különbségek (a differenciál-pszichológia) problematikájába. Nem két énje van, hanem egy, de ezzel az egyetlen énjével példaadó módon kapcsol össze elméletet és gyakorlatot és anélkül, hogy személyében, a szó közvetlen, politikai értelmében, forradalmár lenne, forradalmi fordulatot hajt végre a pedagógiában — csak nem vették észre. Ha észre vették, annál rosszabb volt.

Munkásságának ismerete nincs arányban az életmű ma is aktuális jelentőségével. A szerző által is említett, FÓNAY TIBOR által végzett 1957-i felmérésben közel száz megkérdezett (tiz évnél kevesebb gyakorlattal rendelkező) fiatal pedagógus közül senki sem hallott NAGY LÁSZLÓ-ról vagy KEMÉNY GÁBOR-ról (32. o.). Ez még akkor is riasztó, ha okait többé-kevésbé megértjük, akkor is, ha nem tekintjük „országos mintának”, s végül akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy ez a felmérés időben már elég távol van tőlünk. A helyzet e téren azóta nyilván sokat javult. Sokat, de bizonyára nem eleget. Ezért is mondottuk indokoltnak a téma újolagos megkísértését.

Tankönyvi és irodalmi szempontból nem állunk éppen rosszul. Minden pedagógusképző intézményben, melyben neveléstörténetet oktatnak, NAGY LÁSZLÓ „tételként” szerepel. (Más kérdés, hogy az „alapkönyvként” szereplő, egyébként nemcsak a maga keletkezési idejét tekintve, hanem ma is rendkívül tiszteletreméltó mű NAGY LÁSZLÓ esetében nem okvetlenül adja a legjobb határfokú eligazítást az életmű kellően közérthető taglalását illetően.)

Több jeles, marxista igényű tanulmány jelent meg NAGY LÁSZLÓRÓL máh korábban is, azon túl, amit annak idején vele kapcsolatban KEMÉNY GÁBOR publikált. A híra valahol máshol van, s ennek okait már nehezebb megragadni. NAGY LÁSZLÓ öröksége méltányolt örökség — ha formálisan tekintjük —, de nem él benne eléggé mai pedagógiai köztudatunkban. Nem él benne eléggé eleven erőként. Nem él eléggé annak ellenére, hogy sok minden ma is érvényes és megvalósítandó, vagy legalább kikísérletezendő lenne abból, amit kikísérlelt, vagy jelzett, vagy előrevetített.

Mint tudós, európai színvonalú, nemzetközileg elismert szaktekinély. Peter PETERSEN, Eduard SPRANGER, CLAPARÈDE, FERRIÈRE, MEUMANN méltatják NAGY LÁSZLÓ munkásságát, W. STERNNEI, DECROLYVAL kapcsolatban áll. Melyek azok a fő törekvései, amelyek ma is megérdemlik a figyelmet?

1. Az oktatói s nevelőmunka *individualizálása*.
2. A pedagógiai tevékenység *lélektani alapvetésének erősítése* (különösképpen az életkori sajátosságok, az érzelmeik, az érdeklődés, a motiváció előtérbe helyezése).
3. A tanulói *aktivitás, öntevékenység* kibontakoztatása mind az oktatás, mind a nevelés terén.
4. Következetes *törekvés a munkaiskola* — polgári keretek között leghaladóbb — kidolgozására, *megvalósítására*.
5. A *pályairányítás* elvi és gyakorlati kérdéseinek komplex elemzése.
6. Kísérlet *egy sokoldalúan nevelésközpontú és ugyanakkor a gyermek életkori sajátosságaira is alapozi tanterv kidolgozására* és gyakorlati megvalósítására.
7. A megfigyelő és kísérletező *módszer* alkotó kombinálása.
8. S végül mindezek alapján és mindezeket egységbe foglalva: *törekvése az elmélet és a gyakorlat azonosítására* mind a tudományban, mind a pedagógiai tevékenységben.”

Így foglalja össze NAGY LÁSZLÓ életművének ma is jelentős, tanulságokat hordozó mozzanatait BALLÉR ENDRE, könyvének 150—151. oldalán. Kell-e ehhez sok kommentár? Nem látszik-e magából a felsorolásból, a felsorolt törekvésekből, az azokat jelző terminus technikusokból a gondolatirány benső rokonsága a mienkkel, az életmű közelsége mai problémáinkhoz, törekvéseinkhez? Bizony azt kell mondanunk, hogy az utóbbi tíz esztendő hazai pedagógiai elméleti fejlődése nem távolabb, hanem közelebb vitt bennünket NAGY LÁSZLÓ örökségéhez és nem sajnálatosan, hanem örevedetes módon. Ha azt mondjuk, hogy tanulói aktivitás, öntevékenység, motiváció, érdeklődés, tevékenységgel összekapcsolt tanulás, tanulói munkák, munkaiskola és így tovább, akkor olyan csapáson járunk, amelyet a maga korában a maga keretei között már NAGY LÁSZLÓ is megjárt. Ha azt mondjuk: nyolcosztályos általános iskola, akkor olyan realitásra utalunk, amelyet NAGY LÁSZLÓ ötven évvel ezelőtt elővételezett, mint kikerülhetetlen szükségességet. S ha arra gondolunk, hogy a nyolcosztályos általános iskola nem valaminő steril pedagógiai szükségesség csupán a mai, demokratikus Magyarországon, hanem művelődéspolitikai szükségesség is, akkor úgy gondolkodunk, mint NAGY LÁSZLÓ, 1924-ben (!) megjelent, pályaválasztásról szóló tanulmányának is az az alapeszméje, hogy a tanulók helyes pályaválasztásának legfőbb akadály a társadalom osztálytagozódását tükröző hibás iskolarendszer.

BALLÉR ENDRE könyvének egyik legnagyobb érdeme: a gazdag körkép és abban NAGY LÁSZLÓ elhelyezése. A másfélszáz oldalas munka első 66 oldalát lényegében ennek szánta — és helyesen. A „Bevezetés” és a fő problémát exponáló I. fejezet („Nagy László élete, művei, egyénisége: az elméleti és gyakorlati tevékenység egysége”) után a II. fejezet a NAGY LÁSZLÓ életművének értékelésével foglalkozó irodalmat mutatja be. A legbővebben KEMÉNY GÁBOR írásait boncolgatja, nem csak azért, mert ezt KEMÉNY GÁBOR önmagában is megérdemli, hanem még inkább azért, mert ő volt az, aki 1945 előtt a legtisztábban látta a NAGY LÁSZLÓ-kérdést, ideértve a merőben szakmai és egyszersmind a társadalompolitikai vonatkozásokat is.

A III. fejezet NAGY LÁSZLÓ *viszonyát tárgyalja kora pedagógiai-pszichológiai eszméihez*. A „kísérleti pedagógia”, a „munkaiskola”, a „differenciális pszichológia”, a „pedológia”, az „Új Nevelés”, a „pedagógiai pragmatizmus”, az „oroszkísérleti pszichológia” s más hasonló eszmei és tudományos irányok kerülnek itt elő, s BALLÉR mindegyikkel szembeesíti NAGY LÁSZLÓ munkásságát, álláspontját. E rendkívül gazdag fejezet jó példát ad arra, hogy hogyan kell a témát az adott történeti miliónban elhelyezni, s a szereplő személy mondanivalóját a maga korának eszmei állapotához viszonyítani.

Ezek után a tiszteletreméltóan igényes bevezető, alapozó fejezetek után következnek a szorosabb téma tulajdonképpeni tárgyalása „Az elmélet és a gyakorlat összefüggésének néhány kérdése NAGY LÁSZLÓ munkásságában” című IV. fejezetben. E nagy fejezet három tekintélyes alfejezete: I. Társadalmi, művelődéspolitikai kérdések NAGY LÁSZLÓ munkásságában. II. Elmélet és gyakor-

lat viszonya egy szűkebb körben: a gyermektanulmányozásban. III. A gyakorlat szerepe NAGY LÁSZLÓ elméleti koncepciójában.

A módszeresen felépített, jól szerkesztett munka úgyszólván teljes tájékoztatást ad NAGY LÁSZLÓ életművéről, magába olvasztva a vonatkozó irodalomban tükröződő korábbi eredményeket és egy sor értékes ponton új, személyes kutatómunkával feltárt adatokat, összefüggéseket. Különös értéke a munkának a fontosabb dokumentumok részletes és konkrét bemutatása, elemzése, NAGY LÁSZLÓ munkáinak tartalmi rekapitulációja, s nem utolsósorban a biográfiai és a szisztematikai szempont ügyes egyeztetése. Dicséretet érdemel világos nyelvezete, gördülékeny stílusa.

Úgy gondoljuk, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem neveléstudományi tanszékének kiadványsorozatában megjelent kis-monográfia hasznos segítséget fog nyújtani pedagógusképző intézményeinknek, amiképpen élvezetes olvasmány minden érdeklődő olvasónak. A munka témájánál fogva s a szerző máris regisztrálható készülségére is tekintettel további folytatást érdemel.

FALUDI SZILÁRD

KING, EDMUND: COMPARATIVE STUDIES AND EDUCATIONAL DECISION

Összehasonlító tanulmányok és oktatásügyi döntések

Indianapolis, New York, 1968. Bobbs-Merill Co. 182 oldal

„Vancouvertól Tokióig arra kért az érdeklődők sokasága — írja könyve előszavában *Edmund King* —, tájékoztassam őket napjaink összehasonlító pedagógiai metodológiájáról, és meggyőztek egy fogalmat értelmező összefoglalás szükségességéről. De minék is írjak — vitatkozik önmagával —, hiszen kollegáim számtalanszor közzétették már hasznos és elismert megállapításait, miért is írjak én még egy könyvet, és gyarapítsam ezzel is az összehasonlító pedagógiai művek számát abban a hatalmas hullámverésben, mely jelenleg az összehasonlítás gondolatát oly bőségesen veti fel, nemcsak a neveléstudományban, hanem a többi tudományokban is. Leendő nevelők is hozzám fordultak kérdéseikkel. Nem látják tisztán, hogy viszonylik az összehasonlító pedagógia más tudományokhoz és hogyan a gyakorlati döntésekhez.

Ezek a kérések és kérdések készítettek elgondolásaim összefoglalására. Megelégedettséget, sőt annál valamivel többet éreznék, ha gondolataim, mások magamévá tett nézetei, előbbre vinnék az összehasonlító pedagógia körüli vitát.”

A fentiekkel „beszéli rá magát” és kelti fel érdeklődésünket EDMUND KING, aki műve megjelenése esztendejében (1968) a King's College, University of London összehasonlító pedagógiai professzora és számos ismert könyv (*The Curriculum and the Disciplines of Knowledge: A theory of curriculum practice, 1966; World Perspectives in Education, 1962; Society, Schools and Progress in the U.S.A. 1965*) írója.

A közoktatás- és a nevelésügy egyike a társadalom azon megnyilvánulásainak, mely az összehasonlítás legnagyobb lehetőségeit kínálja és kívánja. Lehetetlen ezt nem kihasználni, lehetetlen ezeket elutasítani, mint ahogy lehetetlen a közoktatást a társadalom minden megnyilvánulásától, a gazdasági élet és a technológia rendkívüli fejlődésétől elkülönítve szemlélni. Nem kétséges, hogy az oktatáspolitikai döntéseket ma már minden esetben hitelt érdemlő, konkrét és igazolható eredményeket tekintetbe vevő vizsgálatokkal kell megalapozni.

EDMUND KING a közoktatás és a neveléstudomány körén belül és annak határos területein végzett összehasonlító tevékenységet ismertette rámutat az összehasonlító pedagógia összefüggéseire, sajátos jellegére, hasznára, más tudományokra utaltságára. Elsősorban kezdő kutatóknak és egyetemi hallgatóknak nyújt tájékoztatást, miközben meggyőz afelől, hogy mindezek ismerete a gyakorló pedagógus szempontjából is elengedhetetlen.

A szerző két kérdéskomplexum megvilágítására és ezek összefüggéseinek bemutatására vállalkozik. Könyve első részében vizsgálat tárgyává teszi a társadalomnak mint szerves egységnek mai jellegét, érintkezési felületeit és a társadalomnak az összehasonlítás módszerével történő megismerését. A könyv tulajdonképpeni tárgya az, amit általában *összehasonlító pedagógiának*, *összehasonlító módszernek* mondunk.

Az első két fejezetben (*Létezik-e már tudományos és előremutató oktatásügy? Objektív-e mai neveléstudományunk?*) azt fejtegeti, hogy az összehasonlítás módszere miért jellegzetes vizsgálati